

* * *

Пам'ятаю, мені було років шість або сім, як це діялось. Батько мій був тоді економіком в одному селі. Економія стояла сливе край села, вся обсаджена вербами й тополями. За економією слався до кінця села широкий вигін, де весною і влітку пастушки пасли ягнята.

Дома не було мені з ким гулять. Була в мене одним одна менша сестра, але така вередлива та плаксива, що й гулять і бавиться з нею було не можна. Оце почнемо гратися, я її торкну чи зачеплю, а вона розквасить губи та й починає ревити на всю хату. Була вона якась утла на здоров'я і завжди кисла, як кислиця. І через неї мені часто доводилось од матері пробувати кислиць: оце було зачеплю її або штовхну так, що вона й ноги задерє, то вона зараз біжить до матері жаліться: а мати мені зараз тиць кислицю в зуби: було добре намне чуба або наскубе вуха.

Нема мені дома з ким гулять, а гуляти, господи, як хочеться! Так було мене й тягне на той вигін. І побігать є де на просторі і з хлопцями гарно погулять. Оце було втечу з хати на вигін до хлопців, бігаємо навперейми, наввипередки, граємо в довгої лози, загнущаємось та граємо в коней. А осточортіє бігать, ідемо до річечки, що текла або слизила внизу край вигону, серед очерету та осоки. Лазимо було в лозах, понариваємо прездорові пучки ожини, наїмось, ще й позамазуємо пазухи ожиною. Прийду було додому й сестрі принесу пучок ожини. А мати знов мені тиче кислиці: "Навіщо ти, Васильку, замазав білу сорочку ожиною?" Велика пак цяця — біла сорочка. Спробувала б мама, як гарно лазить в лозах та ожину рвати, то, може б, і не тикала мені кислиць, та ще й так часто.

Лазимо було по кущах та й в осоці назнаємо пташині гнізда. Господи, яка то була радість, як було назнаємо десь пташине гніздечко! Мама було каже: "Не дери ж ти пташиних гнізд та не бери яєчок, бо пташка буде плакати". А мені було байдуже, чи плаче там пташка, чи ні. Було

заберу яєчка з гнізда та й принесу додому сестрі. Мама мені за яєчка знов тиче під ніс ті капосні кислиці. А раз ми нагледіли в березі страшну гадюку. Над берегом лежав камінь, де молодиці прали плаття й крохмалили його в березі в крохмалі з висівок. Ми було там усе купаємось. Пісочок на дні затужавілий, твердий, і неглибоко: саме добре нам купатись. Було прийдемо на піскуватий берег, дивимось, а кругом каменя дрібна рибка аж кишить, в'ється, хапає висівки. Оце було тільки стану на камені та як моя тінь впаде на воду, то рибка так й шугне навкруги од каменя, неначе курчата од шуліки. А раз ми вскочили в берег під верби, коли дивимось, коло камінчика плазує, неначе пасеться, гадюка, довга, як батіг, та ряба. Ми так і остовпіли з переляку. Стоїмо ми та тільки дивимось. І страшно, і дивитись хочеться на гадюку; бо я ще тільки чув про неї, що як вона вкусить, то чоловік од цього може вмерти, а бачить на свої очі гадюки не бачив. Гадюка вгледіла нас та й плазує по піску: в'ється, як батіг, а головку держить вгору та все киває нею то сюди то туди. Покрутилась по піску та й пошилась в осоку. Од того часу ми вже боялись лазить в осоці. Я й мамі не казав за гадюку, бо знав, що мені досталось би на бублики. Тільки сестру лякав гадюкою.

Раз я а пастушками побіг в берег купатись. Надворі було дуже душно. Старші пастушки покинули менших стерегти ягнята, а самі побігли зо мною до річки. Поскидали ми сорочки. Купались ми, купались, а потім вискочили з води та давай качатись по гарячому піску. Один пастушок нагледів калюжу під вербами. Ми побігли до тієї калюжки, пообмазувались чорною гряззю. Так нам смішно, що ми усі стали чорні, як чорти. Я знав, що мама мені за цю мазанину дала б на закуску зо дві або зо три кислиці; але все-таки обмазався усей гряззю, навіть лице й лоба обмазав. В березі стояв човен. Хлопці повлазили в човен та давай стрибать з човна в воду на бік, де було води по пояс. Я довго дивився та й думав: "Ви скакаєте в воду, як маленькі, а от я скочу так, як плигають парубки з каменя або з гатки в воду". Розігнався я з берега, побіг по човні та плиг в воду з самісінького носа човна на глибиню! Хотілось мені почванитись перед хлопцями, так я й не знав, де та сміливість узялась. Скочив я в воду; думав, буде мені по шию, але примічаю, що ногами дна не достаю та все тону глибше. Плавать я ще не вмів; та й ніхто з нас ще

не вивчився гаразд плавати. Я пригадав тоді вперше, що люде топляться в воді, і в мене в душі похололо. Черкнувся я ногами об дно, примічаю — несе мене вода вгору. Я вирнув на світ, б'юся руками й ногами та й криконув що було сили. Але чую, я знов потопаю, знов пірнув під воду. Тягне мене на дно, неначе руками. Вже мені дух вода забиває, вже мені важко дихати. Я роздявив рота й хотів дихнуть, а вода пішла в рот, і я її п'ю та й п'ю. Я втямив, що топлюся, що я тут сяду на дно та й не вирну більше наверх з води і тут мені буде смерть. Я знов черкнувся об дно, почав борсатися в воді. Вода мене знов винесла наверх. Я липнув очима, побачив світ і знов крикнув. Мабуть, на моє щастя, саме тоді находилась якась молодичка: прийшла в берег плаття прати. Кинулась вона в воду, вхопила мене за чуб та й винесла на берег. Дивлюсь я, пастушки стоять ні живі ні мертві, тільки очі повитріщали та роти пороздявляли. Прибіг я додому, та вже й мамі нічого не кажу за те. Але капосна молодичка швидко після того стрілась з мамою та й розказала. Дала мені мама доброї прочуханки й заборонила зовсім виходити з двору та гуляти на вигоні.

Але як його в світі всидіть вдома, коли для мене був двір тісний. Вже я й по покрівлі лазив: і по коморі, і по клуні, і по стайні; вже й заглядав в голубині гнізда, дер горобині гнізда, скинув палицею одно ластовине гніздо, викидав горобині яєчка з гнізд та розбивав їх навіщось об колоду; але самому без хлопців було невесело дерти. Бігав я по дворі, ганяв по садку, а мене все бере нудьга без хлопців. Тягне мене та й тягне на вигін до компанії.

Ото раз надвечір нудився я, нудився та й думаю: не видержу більше, піду крадькома та потаємці до пастушків. От і пішов я, тільки не через ворота, а через садок. Перебіг садок, виліз на тин, плигнув зопалу через тин в колючки, поколов собі колючками литки, набрався реп'яхів, як та вівця, а далі дременув на вигін що було сили. Біжу я, дивлюсь — ягнят не видно і пастушків нема. А далі думаю, що пастушки погналі ягнята до царини на кінець вигону. Прибіг я до царини, і там нема пастушків. Я й не догадався, що вони погналі ягнята на другий кінець вигону, під чагарник. Мені здалося, що вони пасуть десь за цариною. Вибігаю я за

царину, їх нема. Я побіг шляхом попід високим житом, що вже викидало колос, а поперед мене біжить чубата посмітюха та так недалечко од мене. Мені здавалось, що вона молоденька і я її зловлю руками та й принесу сестрі на гостинець. Що добіжу до неї, то вона зніметься та й перелетить далі на ступенів два понад самісінькою травою. Я знов за нею, а вона од мене: неначе дражниться зо мною. Біг я, біг, а посмітюхи не впіймав. Коло невеличкого мосту вона знялася з місця та й полетіла в жито.

Добіг я до мосту. Коло мосту так гарно та зелено. Під мостом дзюрчить малесенька річечка по камінцях. Понад річкою зелена трава. Я побіг до річечки, вгледів камінці, кидав тими камінцями в воду, влучав в жаб, а далі задумав загатить гребельку й зробить ставок та й почваниться потім перед хлопцями: дивіться, мов, яке я диво вчинив. Загатив я гребельку; вода спинилась, стала й почала розливатися на зелені бережки. Я проробив посеред гребельки спуст для лотоків. Отут, думаю, поставлю млинка, та ще якби так зробить, щоб він крутився, ще й борошно молось, як у млині. Ото хлопці з дива очі повитріщали б на мій млин! Я глянув під міст, а там так чудно, якось неначе в хаті: і дві стіні по боках, і стеля зверху, і неначе двоє здоровецьких дверей — одні проти других. Я пішов під міст, ліг на м'якій травиці та й задивився на потічок, як він булькотить, переливаючи воду з камінчиків на камінчики. Я дививсь та дивився, роздивлявсь. Так мені чудно під мостом, бо я ще зроду не був ніколи під мостом. Лежав я, пацав ногами, думав, як то мій млинок буде молоть, а з-під млинка буде борошно сипатися в маленький мішечок, — та й незчувся, як і заснув.

Вже й сонце зайшло, а я сплю. Як прокинувся я, то вже почало на світ благословиться. Прокинувся я та й лежу, а мені здається, що я лежу в себе вдома на ліжку та чогось прокинувся вночі, чи що. Тільки глянув я на один бік, передо мною якесь здоровецьке вікно сіріє: таке здорове, що в його чоловік сміливо увійшов би, не схиливши голови. "Що це таке? — думаю я. — Чого це наше вікно за ніч стало таке здорове? Я чув, як батько недавно казав, що нашу кімнату будуть розкидати та перебудовувать заново. Може, це теслі за ніч встигли вже розібрать

стіну", — думаю я лежачи. Коли повернув я очі на другий бік — і там сіріє таке саме здорове вікно. "Що це за випадок стався вночі!" — думаю я. Лапнув я під собою, щось м'яке підо мною, неначе кожух; а я пам'ятаю, що мама ніколи не стелила мені кожуха на ліжку. Дивлюся я вгору, стеля чогось чорна, неначе сажею обмазана. То було коли прокинувся, липну очима на стелю, то вона все біла влітку, а взимку сіра; а це чогось стала зовсім чорна. Ото лежу я та спросоння собі це все митикую. Коли прислухаюся, коло мене близько щось дзюрчить, неначе потічок або течія тече по камінцях: кап-кап, ляп, дзюр-дзюр! Зовсім вода шумить та булькає. "Що це за диво! — думаю я. — Де ж це в хаті взялась річечка, та ще й неначе тече через кімнату близько од мого ліжка". Вже я трохи прочумався, та все лежу, прислухаюся, чи не заговорить десь в другій кімнаті мама, чи не крикне десь тато. Коли чую, хтось ніби по стелі йде й бубонить. Я прислухаюся і виразно чую: "Господи помилуй, господи помилуй, слава отцю й сину і святому духу, нині й присно і вовіки віков, амінь. Отче наш, оже єси на небесь.." Це, мабуть, батько встав та голосно богу молиться, бо мій панотець мав звичай вранці молитись голосно, ходячи по кімнатах. "Але ж, — думаю я, — чого це він виліз на горище богу молиться! Або, може, то наймит ходить по горищі та голосно богу молиться: це не тато", — міркую я собі. Коли тут щось як загуркотить! Як залущить стеля! Чую на свої вуха, що попереду застукали кінські копита, а за ними покотився віз; а дошки в стелі аж луцять. "Ой боже мій! Що ж це за диво! Хтось по нашому горищі кіньми їздить! І як воно туди витеребилось кіньми та возом? Ой! ще стеля завалиться та й мене вб'є!" — блиснула в мене думка.

Та при таму як скочу з ліжка на ноги, аж... і скакати не було куди. Вже трохи розвиднілось, і до мене вернулась пам'ять. Я в одну мить пригадав, що я під мостом і як я туди заліз. Тільки ніяк не міг вгадати, що тепер надворі: чи вечір, чи ранок, чи вдосвіта. "А може, я оце заночував під мостом... лежав і спав тут вночі?" — майнула в мене думка. І чогось мені одразу стало страшно й містка, і тієї ночі. Чогось мені спала на ум та гадюка, що я бачив в березі. Здалося мені, що от-от гадюки вилізуть з нори й обкрутяться кругом рук, кругом ніг, кругом шиї та й задушать мене, а жаби наскакають та й укриють мене всього. Як дремену я з-під

мосту, та мерщій на горбок, та на шлях. Дивлюсь — шляхом іде чоловік і наближається до містка. Як углядів мене чоловік та як крикне: "Дух святий при нас! Ой чорт!" — та як дремене назад! Аж курява за ним піднялась. Біжить та хреститься, а я за ним біжу та кричу! Чоловік біжить та й собі кричить до того чоловіка, що тільки переїхав через місток: "Потривай! Подожди! Дух святий з нами! Чорт з-під містка!"

Чоловік спинив коні. Я біжу та кричу: "Потривайте, дядьку, дядьку, дядьку!" А чоловік каже: "Еге! нечиста сила, а ще й дядьком зве. Який я тобі дядько? Нехай бог боронить і заступить од такого небожа!"

Скочив чоловік у віз, аж ноги задер у возі з переляку. Батіг свиснув. Віз покотився, а я зостався сам серед шляху. Іду шляхом за возом та й плачу. Зайшов я вже далеченько, бо мені неначе памороки одбило; але сльози перестали литись. Я став та й роздивляюсь, куди це я зайшов. Дорога повилася далеко-далеко між житами, а далі піднялась на гору та й сховалась в ліс. Глянув я на ту гору та й догадався, що я йду не в село, а одходжу од села. Я озирнувся назад і глянув на село. Село мені здалось неначе не наше: якось потяглося смугою низом понад річкою аж до самого ліска. Церкви нігде не видно, і економії не видно. Село зовсім ніби не наше, бо з цього боку я ніколи й не бачив нашого села, а коли, може, й бачив, то не доглядавсь. Дивлюсь я, од шляху повертає між житами втоптана стежка просто до хат. Я повернув тією стежкою та й неначе пірнув у жита.

Йду я тією стежкою, як у лісі. Мені нічого не видко, тільки небо синіє надо мною. Коли гляну, проти мене йде молодиця. Вгляділа мене та як крикне: "Ой боже мій! Дух святий з нами!" Повернулася вона назад та як дремене! Тільки жито за нею слідком зашелестіло. Вона біжить, а я й собі біжу за нею, радий, що стрів живу людину. "Дядино! дядино! тітко!" — кричу я до молодиці, а вона біжить і не оглядається. Що це таке зо мною здіялось, що мене люде лякаються й жахаються, втікають од мене! Переночував під мостом та неначе й сам чортом став, коли од мене люде одхрещуються.

Вийшов я з жита, перебіг через шлях та й пішов улицею по селі. Дивлюся я, молодиця вбігла в двір та й ускочила в сіни, ще й двері за собою причинила. Я й собі пішов до того двору. Коли як вискочать з двору дві собаки! загавкали та так і кинулись до мене. Я махаю руками, а вони капосні от-от вхоплять мене за руки. Я з переляку видерся на тин, сиджу та й душі в собі не чую. А собаки аж на тин плигають, але до мене не достають. На моє щастя, одчинились сінешні двері, і звідтіль вийшла старенька бабуся, а через поріг виглянула й молодиця з острахом.

— А хто ти такий? — питає в мене бабуся.

— Я Василь, — кажу я до баби, — обороніть мене од собак.

— Чий же ти, хлопче? — знов питає баба, а сама коли б тобі з місця рушила.

— Я економів, я Василь, — кажу я та плачу. Бабуся взяла ломаку, щось пошептала, перехрестилась та й прогнала собак і зняла мене з тину.

— Ой боже мій, як воно мене налякало! — обізвалась молодиця. — А я думала, що русалка блукав, гуляючи в житі, та за мною гониться.

— Чого ж це ти аж сюди забрів та дражниш собак вдосвіта? — питає в мене баба.

— Та я ночував під мостом, — обзиваюсь я до баби.

— Під мостом? Оце диво. А чого ж ти туди заліз? — питає баба.

Я розказав бабі про свою пришту. Вона взяла мене за руку та й одвела додому. Як прийшли ми додому, вже сонечко викотилось з-за верб.

Тільки що ми увійшли в двір, десь узялась мама на ганку, прибігла до мене й з плачем кинулась до мене та й обняла мене. Я боюся, аж трушусь, жду кислиць, а мама плаче. "Що це за диво якесь трапляється мені?" — думаю я.

— Де ти, Ганно, його знайшла? — питав мати в баби.

— Приблукавсь панич до нашого двору оце вже світом, а молодиця наша вгляділа його в житі та й утекла од його: дурна думала, що то русалка гуляє в житі. Мабуть, гравсь учора ввечері в житі та й переночував там, — каже баба.

— А ми тут цілісіньку ніч не спали, — оповідала мама бабі з слізьми в очах, — порозсилали наймитів та наймичок шукать його. Пан з ліхтарем обійшов усей вигін, оглядів усі рови, обійшов чагарник. Ми вже думали, чи не втопився він часом, купаючись з хлопцями, і оце світом послали з волоком людей, щоб зайшли в тих місцях, де вони купаються, та хоч витягли його з води. А я цілу ніч ні на волос не спала й очей не стуляла через оцього вітрогона.

Я слухаю, що мати розказує бабі, та й постеріг, якого я клопоту та жалю завдав матері та батькові. Мені стало якось ніяково. Я не знав, де й очі діти, та все дивився собі на ноги, замазані гряззю. Подякувала мама бабі, пішла в пекарню, винесла хліб і дала бабі, а мене все за руку держить та за собою водить. Поглядаю я на заплакане мамине лице: і жаль мене бере, і все-таки я жду от мами кислиць та думаю: "Сльози — слізьми, а кислиці ще таки будуть".

Повела мене мама в покої. Тато не виходив ще з своєї кімнати. Я стою, а в мене аж ноги трусяться. Мені здавалось, що тато от-от винесе мені з пів клунка кислиць на снідання. От і тато вийшов. В мене і в душі похололо. Одначе тато кислиць мені на снідання не виніс; вийшов веселенький і тільки каже:

— А де це ти, волоцюго, тинявсь цілу ніченьку, що й дома не ночував? Де ти ночував?

— Під мостом, — насилу стало в мене сили обізваться.

— Під мостом! — аж крикнула мати, а за нею й наймичка, і обидві вони перехрестились. Батько зареготавсь на всю кімнату.

— Чого ж ти туди заліз? — спитала в мене мати.

— Гуляв, та й зайшов під місток, та зробив гребельку на течії, — кажу я.

— Та там же чорти сидять вночі під мостом, не при хаті згадуючи, — обізвалась наймичка.

— Там же гадюки та жаби! І як оце вони тебе не покусали? — сказала мама, бідкаючись.

Чортів тоді ще я не боявсь, хоч і чув за їх: я тоді думав, що чорти — то щось таке, як чорні жуки з рогами, що душать курчат за шийку. Я сам не раз одламував роги тим жукам, то вони мені були не страшні; але як сказала мама за гадюк, то я аж зблід з переляку. Посадили мене за стіл, дали снідання, а мені все увижається, що під столом лазять гадюки та вже й плазують по моїх ногах.

Пополаяв мене батько за сніданням, попосміявсь з мене та й заборонив мені купаться в річці з пастушками й гулять на вигоні. Мені було дуже ніяково. Я почував, що вчинив якусь провину, наробив клопоту мамі й татові. Після снідання я вискочив надвір, сів на ґанку, а мені все якось погано було на душі. Але налинули до ґанку голуби дзьобать просо. Я побіг в стайню, заглянув у кошіль, дивлюсь — голуби знеслись. Я став такий радий, що зараз забув і про місток, і про собак, і про гадюк, як усяке лихо забувається на світі.